

VIKTIMIZACIJA ŽRTAVA U TERORISTIČKOM NAPADU / VICTIMIZATION OF VICTIMS IN A TERRORIST ATTACK

Sanja Lukic¹, Master of Criminal Law Sciences

¹Chartered Institute of Management Manager at Walgreens Boots Alliance

email: sanja-lukic@hotmail.co.uk

Izlaganje sa znanstvenog skupa

<https://www.doi.org/10.58952/zr20251403398>

UDK / UDC 343.9.02:343.431

Sažetak

Teorisko definisanje samog pojma viktimizacije žrtava postaje značajna naučna disciplina u identifikaciji uzroka i posljedica narušavanja sigurnosti i stabilnosti jednog društva. Svrha istraživanja nije samo naći definiciju nego i jedan sveobuhvatan i kooperativan pristup u suszbijanju terorizma. Pored definicije terorizma, ključno je razumeti pojam viktimizacije u kontekstu terorističkog delovanja. Viktimizacija se odnosi na proces kroz koji pojedinci ili grupe postaju žrtve nasilja, doživljavajući fizičke, psihološke ili socijalne posledice. Uloga viktimologije u oblasti terorizma takođe obuhvata prevenciju i rehabilitaciju. Kroz empirijska istraživanja, identifikuju se ranjive grupe, kao što su deca i manjine, i predlažu strategije za smanjenje rizika. Na primer, u Evropi, nakon napada u Parizu 2015. godine, viktimološki pristupi su pomogli u stvaranju mreža podrške koje su smanjile sekundarnu viktimizaciju kroz zaštitu privatnosti žrtava i pružanje pravne pomoći.

Ključne riječi: terorizam, žrtva, rehabilitacija, prevencija, dronovi, satelit.

JEL klasifikacija: K42, K38, I18, D63

Abstract:

The theoretical definition of the concept itself is becoming an important scientific discipline for identifying the causes and consequences of violations of a society's security and stability. The purpose of the research is not only to define terrorism but also to develop a comprehensive, cooperative approach to combating it. In addition to the definition of terrorism, it is crucial to understand the concept of victimisation in the context of terrorist acts. Victimisation refers to the process through which individuals or groups become victims of violence, experiencing physical, psychological or social consequences. The role of victimology in the field of terrorism also includes prevention and rehabilitation. Through empirical research, vulnerable groups, such as children and minorities, are identified, and strategies for reducing risk are proposed. For example, in Europe, after the attacks in Paris in 2015, victimological approaches helped create support networks that reduced secondary victimisation by protecting the privacy of victims and providing legal assistance.

Keywords: terrorism, victim, rehabilitation, prevention, drones, satellite.

JEL classification: K42, K38, I18, D63

UVOD

U savremenom društvu koje se sve više suočava s kompleksnim oblicima nasilja, terorizam kao složen često i sporan pojam zahtjeva potpunu posvećenost kako akademske zajednice tako i društva i medija. Pored brojnih definicija samog pojma terorizma u stručnim, političkim i akademskim krugovima nije postignuta saglasnost u prihvatanju njegovog generičkog određenja. Teorisko definisanje samog pojma postaje značajna naučna disciplina u identifikaciji uzroka i posljedica narušavanja sigurnosti i stabilnosti jednog društva. Da bi se približila definicija ovog kompleksnog pojma, sam pristup pojmu terorizma treba da objedinjuje multidisciplinarna područja kao i metode istraživanja. Pored naučne i statističke hipoteze pojmu terorizma je neophodno prići i sa komparativne metode istraživanja ne zapostavljajući metode iz sociologije, religije, biologije, hemije, prava i informacionih tehnologija. Svrha istraživanja nije samo naći definiciju nego i jedan sveobuhvatan i kooperativan pristup u suzbijanju terorizma. Posebno značajan aspekt forenzike ogleda se u primjeni digitalnih tehnologija. Zahvaljujući brojnim alatima kao što su globalni pozicioni sistem (GPS), digitalni senzori, dronovi i satelitski snimci, omogućuju pratiti, mapirati te dokumentovati promjene u sredinama s visokom preciznošću. Ove tehnologije pružaju efikasnu podršku kako naučnoj zajednici, tako i institucijama u sprečavanju i suzbijanju terorizma. U kontekstu terorizma, veoma je važno fokusirati se na viktimizaciju žrtava, koja obuhvata ne samo fizičke i psihološke posledice napada, već i šire društvene implikacije kao što su strah i nesigurnost unutar zajednice. Viktimologija, kao interdisciplinarna nauka, igra ključnu ulogu u razumevanju ovih efekata, ističući da žrtve terorizma nisu samo pasivni subjekti, već i ključni akteri u procesima prevencije i rehabilitacije. Prema istraživanjima, teroristički napadi mogu izazvati dugoročne traume, a prevalencija posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) među preživelim može dostići i do 40%. Ovo ukazuje na potrebu za integrisanim pristupima koji bi podržali žrtve i minimizovali sekundarnu viktimizaciju. Ovaj aspekt naglašava važnost globalne saradnje u definisanju i suzbijanju terorizma, uz poseban fokus na zaštitu ljudskih prava.²⁶⁵

1. VIKTIMIZACIJA U OBLASTI TERORIZMA

U praksi se susrećemo sa brojnim teorijama viktimologije kao naučne discipline. Ovu naučnu disciplinu možemo posmatrati u širem i užem smislu, prva istražuje mehanizam viktimizacije, uzroke, način postanka dok viktimologija u užem smislu je posvećena samoj žrtvi i posledici izvršenog zločina. Viktimologija je nauka o žrtvama, ova interdisciplinarna grana nauke izučava sve oblike štete koje pojedinci, skupine ili društvo dožive kao posledicu terorističkog napada. Pored fizičkih ozljeda ovdje ne smijemo zanemariti emocionalne, psihološke i društvene posljedice kao i posttraumatske sindrome. Uloga viktimologije kao nauke je višestruka, njena osnovna uloga je sprečavanje nastanka žrtava kao i otkrivanje počinitelja zločina. Kroz analizu problema, nastanka i rješavanja viktimologija ima važnu ulogu i u izricanju kazne. Sprječavanje terorizma treba da se zasniva na zakonodavnom okviru koji predviđa odgovarajuće inkriminiranje pripremljenih krivičnih djela.²⁶⁶

²⁶⁵ Galea, S. et al. (2002). 'Psychological Sequelae of the September 11 Terrorist Attacks in New York City', New England Journal of Medicine, 346(13), pp. 982-987.

²⁶⁶ Vidi Globalni forum za borbu protiv terorizma, „The Rabat Memorandum on Good Practices for Effective Counterterrorism Practice in the Criminal Justice Sector“ [Rabatski memorandum o dobrim praksama za efikasan rad u suzbijanju terorizma u sektoru krivičnog pravosuđa], 2012.

Kod terorizma, viktimologija se fokusira na različite teorije koje objašnjavaju kako svakodnevne aktivnosti pojedinaca mogu povećati rizik od viktimizacije.

Jedna od najistaknutijih teorija je teorija rutinskih aktivnosti (Routine Activity Theory), koju su razvili Cohen i Felson 1979. godine. Ova teorija naglašava da odsustvo sposobnih čuvara i prisustvo motivisanih počinitelja u javnim prostorima, kao što su aerodromi ili koncerti, čini te lokacije lakim metama za terorističke napade. Viktimologija ovde igra ključnu ulogu u identifikaciji faktora rizika, što može pomoći u smanjenju izloženosti potencijalnim žrtvama terorizma. Pored toga, teorija sekundarne viktimizacije (Secondary Victimization Theory) ukazuje na to da žrtve terorizma mogu doživjeti dodatnu patnju kroz interakcije sa pravosudnim sistemom ili medijima. Ove interakcije često pojačavaju traumu i otežavaju oporavak žrtava. Ove teorije doprinose razumevanju da viktimizacija u kontekstu terorizma nije samo individualna, već i sistemska, što zahteva intervencije na više nivoa.²⁶⁷ Viktimizacija u oblasti terorizma može se podeliti na primarnu i sekundarnu dimenziju. Primarna viktimizacija obuhvata direktne žrtve napada koje su pretrpele fizičke povrede, dok sekundarna viktimizacija uključuje porodice, svjedoke cijeje zajednice koje pate od kolektivne traume i straha. Na primjer, nakon napada 11. septembra 2001. godine, istraživanja su pokazala da su žrtve doživjele ne samo fizičke, već i duboke psihološke posljedice, uključujući posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), sa prevalencijom od preko 20% među preživjelim. Ova situacija naglašava potrebu za holističkim pristupom koji uključuje emocionalnu podršku.²⁶⁸

Viktimologija takođe istražuje efekte višestruke viktimizacije (Polyvictimization), gdje žrtve terorizma mogu biti izložene različitim oblicima traume, kao što su gubitak voljenih i socijalna izolacija. Ova perspektiva pomaže u razvoju programa podrške, ističući da terorizam stvara širok spektar žrtava koje nadilaze neposredno mesto napada.²⁶⁹ Uloga viktimologije u oblasti terorizma takođe obuhvata prevenciju i rehabilitaciju. Kroz empirijska istraživanja, identifikuju se ranjive grupe, kao što su deca i manjine, i predlažu strategije za smanjenje rizika. Na primer, u Evropi, nakon napada u Parizu 2015. godine, viktimološki pristupi su pomogli u stvaranju mreža podrške koje su smanjile sekundarnu viktimizaciju kroz zaštitu privatnosti žrtava i pružanje pravne pomoći. Ovi pristupi pokazuju da zakonodavni okviri moraju uključivati specifične odredbe za žrtve terorizma.²⁷⁰

Buduća istraživanja trebaju se fokusirati na globalne komparacije kako bi se unapredili međunarodni standardi.²⁷¹

²⁶⁷ Cohen, L. E. and Felson, M. (1979). 'Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach', *American Sociological Review*, 44(4), pp. 588-608.

²⁶⁸ Galea, S. et al. (2002). 'Psychological Sequelae of the September 11 Terrorist Attacks in New York City', *New England Journal of Medicine*, 346(13), pp. 982-987.

²⁶⁹ Finkelhor, D. et al. (2007). 'Poly-Victimization: A Neglected Component in Child Victimization', *Child Abuse & Neglect*, 31(1), pp. 7-26.

²⁷⁰ Argomaniz, J. and Lynch, O. (eds.) (2015). *Victims and Perpetrators of Terrorism: Exploring Identities, Roles and Narratives*. London: Routledge.

²⁷¹ Hall, M. (2017). *Victims of Crime: Construction, Governance and Policy*. Cham: Palgrave Macmillan.

1.1. ŽRTVE TERORIZMA

Osobe koje su bile na mjestu napada i pretrpjele posljedice i traumatična iskustva smatraju se direktnim žrtvama. Indirektne žrtve terorističkog napada su prijatelji, porodica osoba koje su bile žrtve terorizma. Šira zajednica, građani koji zbog napada osjećaju strah, nesigurnost, anksioznost. Žrtve terorizma se mogu analizirati kroz prizmu viktimologije, koja ih dijeli na direktne i indirektne. Direktne žrtve uključuju one koji su pretrpeli fizičke povrede, ali i one koji su preživeli napad i nosiće dugoročne psihološke posljedice, kao što je posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Oko 30-40% preživelih u velikim incidentima razvija PTSP. Indirektne žrtve, kao što su porodice i prijatelji, često se suočavaju sa sekundarnom traumom, koja može uključivati tugovanje, finansijske teškoće i socijalnu izolaciju. Šira zajednica takođe trpi kolektivni strah, što može dovesti do promena u ponašanju, kao što je izbegavanje javnih mesta. Prema studiji o žrtvama terorizma, ova kategorizacija pomaže u razvoju ciljanih intervencija, naglašavajući da žrtve nisu samo pasivni subjekti, već aktivni učesnici u procesu oporavka i prevencije. Na primer, nakon napada 11. septembra 2001. godine, identifikovano je preko 2.700 direktnih žrtava, ali milioni indirektnih žrtava kroz nacionalnu traumu, što je uticalo na politike podrške žrtvama.²⁷²

Globalne statistike o žrtvama terorizma pokazuju značajan uticaj, sa više od 140.000 smrtnih slučajeva od terorizma između 2000. i 2019. godine prema Global Terrorism Database, gde su civilne žrtve činile većinu, naglašavajući neselktivnu prirodu napada. U Evropi, između 2015. i 2020. godine, teroristički napadi su rezultirali stotinama žrtava, sa posebnim fokusom na ranjive grupe poput dece i manjina, što je dovelo do inicijativa za zaštitu. Ove brojke, uključujući smanjenje uhapšenih u Velikoj Britaniji kao pokazatelj efikasnije prevencije, ističu potrebu za boljom podrškom žrtvama, gde indirektne žrtve često nadmašuju direktne brojnošću, utičući na društvenu koheziju. Na primer, nakon napada u Parizu 2015. godine, identifikovano je 130 direktnih žrtava, ali hiljade indirektnih žrtava kroz nacionalni strah, što je podstaklo stvaranje fondova za podršku.²⁷³ Ova dinamika pokazuje da žrtve nisu samo patnici, već i agenti promena, doprinoseći prevenciji budućih napada kroz svedočenja i aktivizam.²⁷⁴ ²⁷⁵ Žrtve terorizma obuhvataju širok spektar od direktnih preživelih do šire zajednice, sa statistikama koje ističu njihov globalni uticaj i potrebu za integrisanom podrškom. Razumevanje vrsta žrtava kroz empirijske podatke i primere naglašava važnost holističkih pristupa za oporavak i prevenciju, osiguravajući da se njihova iskustva koriste za jačanje društvene otpornosti. Buduća istraživanja trebaju se fokusirati na indirektne žrtve kako bi se unapredile politike.²⁷⁶

Većinu završenih napada (70) izvele su separatističke grupe. Džihadističke grupe su izvršile pet napada, što je uzrokovalo najveći broj žrtava sa dvanaest povrijeđenih i šest poginulih osoba. U 2022. godini, broj terorističkih napada u Evropskoj uniji dostigao je 28 napada, što je drugi

²⁷² Galea, S. et al. (2002). 'Psychological Sequelae of the September 11 Terrorist Attacks in New York City', *New England Journal of Medicine*, 346(13), pp. 982-987.

²⁷³ National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). (2020). *Global Terrorism Database: Overview of the GTD*. College Park: University of Maryland.

²⁷⁴ Hoffman, B. and Kasupski, A. B. (2007). *The Victims of Terrorism: An Assessment of Their Influence and Growing Role in Policy, Legislation, and the Private Sector*. Santa Monica: RAND Corporation.

²⁷⁵ Walklate, S. et al. (2019). 'Victimology and Terrorism: Connecting Theory and Practice', in *The Palgrave Handbook of Criminology and the Global South*, edited by K. Carrington et al. Cham: Palgrave Macmillan, pp. 1081-1098.

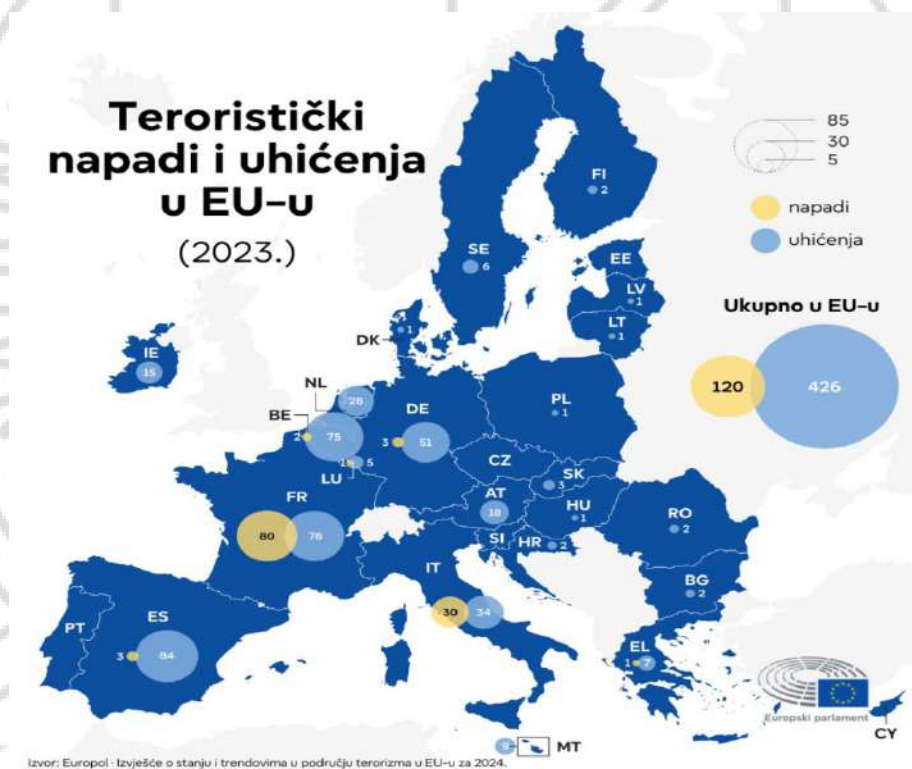
²⁷⁶ Schmid, A. P. (2011). *The Routledge Handbook of Terrorism Research*. London: Routledge.

najmanji broj napada u posljednjih nekoliko godina. Kao posljedica toga, broj smrtnih slučajeva od terorista u Evropi bio je samo četiri u 2022. godini.

Italija je imala najveći broj terorističkih napada u Evropi u 2022. godini, sa 12, u poređenju sa šest u Francuskoj i četiri u Grčkoj. Da bismo ovo stavili u globalni kontekst, zemlja sa najviše terorističkih napada, Demokratska Republika Kongo, pretrpjela je 984 napada u 2022. godini, a slijedi je Sirija sa 915. Ukupno se procjenjuje da je bilo oko 7.342 teroristička napada širom svijeta koji su rezultirali sa preko 21.943 smrtnih slučajeva u 2022. godini.

2. PREVENCIJA VIKTIMIZACIJE ŽRTAVA

Prevenција viktimizacije žrtava u kontekstu terorističkih napada predstavlja proaktivan pristup koji se fokusira na smanjenje rizika od fizičke, psihološke i socijalne štete pre nego što se napad dogodi, ili na minimizaciju posledica u slučaju incidenta. Ova strategija uključuje rana upozorenja, pripremu zajednica i obuku hitnih službi, sa ciljem da se zaštite potencijalne žrtve i poboljša otpornost društva. Prema izveštaju Evropske unije o podršci žrtvama terorizma, efikasna prevencija može značajno smanjiti sekundarnu viktimizaciju, poput one uzrokovane neadekvatnim odgovorom institucija, kroz integrisane programe koji promovišu spremnost i empatiju.²⁷⁷

Slika 2: Teroristički napadi i uhićenja u EU 2023.godine²⁷⁸

²⁷⁷ European Commission. (2017). EU Victims' Rights Directive: Implementation Report. Brussels: European Union Publications Office.

²⁷⁸ Europol – Izvešće o stanju i trendovima u području terorizma u EU-u za 2024. godinu

Rano upozoravanje predstavlja osnovu prevencije viktimizacije, jer omogućava identifikaciju potencijalnih pretnji i evakuaciju ranjivih grupa pre napada. Na nivou društva, ovo uključuje empatiju.²⁷⁹

Ovaj pristup se razlikuje od opšte prevencije terorizma jer se specifično usredsređuje na zaštitu pojedinaca i grupa koji bi mogli biti pogođeni, naglašavajući etičke i humanitarne aspekte.

U ovom poglavlju, analiziraćemo ključne strategije prevencije, uključujući rana upozorenja, psihološku pripremu, trening hitnih službi i ulogu zajednica, sa empirijskim dokazima i primerima iz prakse.

2.1. RANO UPOZORAVANJE

Rano upozoravanje predstavlja osnovu prevencije viktimizacije, jer omogućava identifikaciju potencijalnih pretnji i evakuaciju ranjivih grupa pre napada. Na nivou društva, ovo uključuje sisteme obaveštavanja, poput mobilnih aplikacija i javnih alarma, koji informišu građane o rizicima u realnom vremenu.

Psihološka priprema je ključna za prevenciju viktimizacije, jer pomaže u izgradnji mentalne otpornosti i smanjenju dugoročnih trauma. Ova strategija uključuje programe koji obučavaju građane tehnikama suočavanja sa stresom i prepoznavanju simptoma PTSP-a pre incidenta. Prema istraživanju Svetske zdravstvene organizacije, zajednice sa programima psihološke pripreme, poput onih u Norveškoj posle napada 2011. godine, pokazuju niže stope sekundarne viktimizacije zahvaljujući ranim intervencijama i grupama podrške.²⁸⁰

Trening hitnih službi predstavlja vitalni aspekt prevencije, jer osigurava da prvi respondenti budu spremni da minimiziraju štetu i pruže adekvatnu podršku žrtvama. Ovo uključuje simulacije terorističkih napada, obuku u medicinskoj pomoći i protokole za zaštitu žrtava od sekundarne viktimizacije, poput medijske eksploatacije. Studija iz časopisa "Journal of Terrorism and Political Violence" pokazuje da zemlje sa intenzivnim treninzima, poput Sjedinjenih Američkih Država kroz FEMA programe, smanjuju smrtnost žrtava za 35% kroz brzu i koordinisanu intervenciju.²⁸¹

Zajednice i nevladine organizacije igraju centralnu ulogu u prevenciji viktimizacije kroz lokalne inicijative koje promovišu solidarnost i podršku. Ovo uključuje formiranje mreža za međusobnu pomoć i saradnju sa vlastima u identifikaciji ranjivih grupa.

Prevencija viktimizacije žrtava zahteva holistički pristup koji kombinuje rana upozorenja, psihološku pripremu, trening hitnih službi i angažman zajednica, sa ciljem da se minimiziraju efekti terorističkih napada. Ove strategije ne samo da spasavaju živote, već i jačaju društvenu otpornost na dugoročnom planu. Prema sveobuhvatnom pregledu u "Handbook of Victims and Victimology", uspeh zavisi od koordinacije između institucija i građana, sa fokusom na preventivne mere koje poštuju dostojanstvo žrtava.²⁸² Implementacija ovih pristupa može značajno smanjiti viktimizaciju, doprinoseći sigurnijem i empatičnijem društvu.

²⁷⁹ European Commission. (2017). EU Victims' Rights Directive: Implementation Report. Brussels: European Union Publications Office.

²⁸⁰ World Health Organization. (2020). Mental Health in Emergencies: Guidelines for Practice. Geneva: WHO Publications.

²⁸¹ Jenkins, B. M. and Godges, J. (2011). The Long Shadow of 9/11: America's Response to Terrorism. Santa Monica: RAND Corporation.

²⁸² Walklate, S. (2017). Handbook of Victims and Victimology. 2nd ed. London: Routledge.

Buduća istraživanja bi trebalo da evaluiraju efikasnost ovih programa u različitim kontekstima, uz naglasak na etičke implikacije.

3. REHABILITACIJA ŽRTAVA

Rehabilitacija žrtava terorističkih napada predstavlja ključni proces koji se fokusira na obnovu fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja pojedinaca i zajednica pogođenih traumom.

Ovaj holistički pristup prevazilazi trenutnu medicinsku pomoć, usmeravajući se na dugoročni oporavak i reintegraciju u društvo, s ciljem minimizacije trajnih efekata viktimizacije. Prema izveštaju

3.1. PODRŠKA ŽRTVAMA

Psihološka podrška žrtvama je osnovni stub rehabilitacije, jer teroristički napadi često dovode do poremećaja kao što su posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), anksioznost i depresija, što zahteva specijalizovane intervencije. Terapije poput kognitivno-bihevioralne terapije (CBT) su posebno efikasne za PTSP, jer pomažu žrtvama da prerade traume i promene destruktivne misaone obrasce. Studije pokazuju smanjenje simptoma za više od 60% nakon 12 sesija. Grupe podrške, gde žrtve dele svoja iskustva u bezbednom okruženju, takođe igraju važnu ulogu u smanjenju osećaja izolacije.

Socijalna i ekonomska rehabilitacija fokusira se na reintegraciju žrtava u društvo, uključujući povratak na posao, finansijsku pomoć i pravnu zaštitu, kako bi se obnovila stabilnost i samopouzdanje. Programi povratka na posao često uključuju profesionalno savetovanje i fleksibilne aranžmane sa poslodavcima, dok finansijska pomoć, poput grantova ili kompenzacija iz fondova za žrtve, pomaže u pokrivanju medicinskih troškova i gubitaka prihoda.

Izazovi u rehabilitaciji uključuju dugoročne efekte traume, poput hroničnog PTSP-a ili socijalne izolacije, koji mogu trajati godinama i zahtevati kontinuiranu podršku. Prevencija sekundarne viktimizacije, poput zaštite privatnosti žrtava u medijima, predstavlja ključni problem kako bi se izbegla dodatna šteta od javne eksploatacije. naglašavaju potrebu za istraživanjima o dugoročnim ishodima, osiguravajući da rehabilitacija bude inkluzivna i efikasna za sve grupe žrtava. Implementacija ovih strategija može značajno poboljšati živote žrtava, doprinoseći širem društvenom iscjeljenju.

ZAKLJUČAK

U ovom radu istražena je veoma važna tema viktimizacije žrtava terorističkih napada kroz multidisciplinarni pristup. Rad obuhvata definicije terorizma i viktimizacije, različite vrste žrtava, strategije prevencije na društvenom nivou, specifične mere za prevenciju viktimizacije, kao i procese rehabilitacije žrtava.

Ključni nalazi istraživanja ukazuju na to da terorizam nije samo fizičko nasilje, već složen fenomen koji uzrokuje primarnu i sekundarnu viktimizaciju. Ove vrste viktimizacije utiču na pojedince, porodice i čitave zajednice kroz strah, traumu i socijalnu destabilizaciju. Analiza pokazuje da nedostatak univerzalne definicije terorizma otežava globalnu koordinaciju, ali multidisciplinarne metode iz kriminologije, sociologije i prava omogućavaju bolje razumevanje uzroka i posledica terorizma. Ovo naglašava važnost prevencije radikalizacije i jačanja društvene kohezije.

Viktimologija, kao ključna disciplina, ističe da žrtve nisu samo pasivni subjekti, već aktivni učesnici u procesu oporavka. Fokus je na holističkim intervencijama koje minimiziraju dugoročne efekte poput posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP). Strategije prevencije na društvenom nivou, kao što su edukacija, međunarodna saradnja i upotreba tehnologije, pokazale su se efikasnim u smanjenju rizika od terorizma. Specifične mere za prevenciju viktimizacije, poput ranih upozorenja i psihološke pripreme, direktno štite ranjive grupe.

Rehabilitacija se fokusira na psihološku podršku, kao što je kognitivno-bihevioralna terapija, kao i na socijalnu i ekonomsku reintegraciju, uz primere uspešnih programa u Evropi i SAD-u. Ograničenja rada uključuju fokus na zapadne primere i nedostatak originalnih empirijskih podataka, što sugerise potrebu za budućim studijama koje bi uključile komparativne analize globalnih regija i uticaj digitalnih tehnologija na prevenciju.

Viktimizacija žrtava u terorističkim napadima predstavlja humanitarni i sigurnosni izazov koji zahteva holistički i kooperativan pristup za prevenciju i rehabilitaciju. Kroz bolje razumevanje ovog fenomena, društva mogu graditi otpornost, poštujući dostojanstvo žrtava i promovirajući mir. Rad poziva na akciju: investicije u prevenciju i podršku žrtvama nisu samo etička obaveza, već i ključ za sigurniju budućnost.

LITERATURA

1. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). Arlington: American Psychiatric Publishing.
2. American Red Cross. (2017). International Disaster Response: Strategies and Guidelines. Washington, DC: American Red Cross
3. Argomaniz, J. and Lynch, O. (eds.) (2015). Victims and Perpetrators of Terrorism: Exploring Identities, Roles and Narratives. London: Routledge.
4. Cohen, L. E. and Felson, M. (1979). 'Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach', American Sociological Review, 44(4), pp. 588-608.
5. Cohen, M. A. and Miller, T. R. (2012). 'The Social Costs of Crime and Terrorism', in The Oxford Handbook of Crime and Public Policy, edited by M. Tonry. Oxford: Oxford University Press.
6. European Commission. (2017). EU Victims' Rights Directive: Implementation Report. Brussels: European Union Publications Office.
7. European Commission. (2020). EU Strategy on Counter-Terrorism. Brussels: European Union Publications Office.
8. European Commission. (2021). EU Strategy on Victims' Rights (2020-2025). Brussels: European Union Publications Office.
9. European Parliament. (2015). Resolution on the Protection of Victims of Terrorism. Brussels: European Union.
10. Finkelhor, D. (2008). Childhood Victimization: Violence, Crime, and Abuse in the Lives of Young People. Oxford: Oxford University Press.
11. Finkelhor, D. et al. (2007). 'Poly-Victimization: A Neglected Component in Child Victimization', Child Abuse & Neglect, 31(1), pp. 7-26.
12. Gaćinović, R. (2005). Terorizam, Beograd, str. 39